

ERDÉLYI MÚZEUM

XIV. kötet.

1897.

V. fűzet.

Pompejiről.

(Felolvastatott az Erdélyi Irodalmi Társaság 1897. április 11. ülésében.)

Göthe olaszországi útjából 1787. III. 17. Pompeji elpusztulásáról így ír: »Sok szerencsétlenség történt a világon, de kevés, a mely az utókornak annyi örömet szerzett volna. Nem egy könnyen tudok ennél érdekesebbet«.

A benyomás, a melyet Pompeji a látogatókra gyakorol, egyéni hangulat, műveltségi fokozat, és számtalan külső s belső körülmény szerint rendkívül különböző, de minden esetben varázsszerű, kitörülhetetlen.

Scott Walter, a mikor honfitársával Gell Vilmossal ott járt, érzelmeit ez ismételt felkiáltásban fejezte ki: »A halál városa! A halál városa«! (The city of the Dead!) De ez a halál városa látogatóit nem űzi el; ellenkezőleg, a legmagasabb fokú érdekeltséggel lebilincseli, sőt vissza-visszahívja.

E varázsnak, ez érdekeltségnek magyarázata pedig abban rejlik, hogy itt igen kevés képzelettel visszahelyezhetjük magunkat 19 évszázaddal a múltba, a classicus ókorba. Mindazt, a mit a régi írókból, feliratokból, más lelhelyekről csak töredékesen, hiányosan, idegen keretben látunk és tudunk, itt meglepetéssel szemünk előtt látjuk *a maga teljességében*, kézzel foghatóan. Itt minden fáradtság nélkül világos képet kapunk egy gazdag és kedvező fekvésű *vidéki* városról, utcairól, téreiről, középületeiről, vízvezetékeiről, a házak külsejéről, belső berendezéséről, építményeiről; itt betekinthetünk a lakosok életébe, foglalkozásaiba, láthatjuk boltjaik berendezését, műhelyeiket, eszközeiket, szerszámaikat, ékszereiket. Mindezt nem egyes töredékes részekben, nem jelenkori foglalatban és környezettel, hanem egész, tiszta képben, mondhatjuk zavartalan összbenyomással.

E tekintetben Pompeji hasonlíthatlanul előnyben van Herculanium felett. Míg ugyanis azt az átlag hét méter magas horzsaködarcobcskák, hamu és televény burok alól teljesen ki lehet ásni és napfényre hozni, addig a helyenként 30 méternyi láváréteg alatt fekvő Herculanium kiásása, mondjuk kibányászása, a lehetetlenséggel határos. Színházát, a melyhez száznál több lépcsőn kell leereszkednünk, alig látjuk a gyertyák világánál, míg Pompejit a nap fénye világítja meg.

Hozzá járul még, hogy Pompeji nem eléggé méltányolható becses adatokat nyújtott és nyújt folytonosan az ó-kori művészetek történetéhez, főleg a görög-római festészetet és a mozaik-technikát illetőleg. Mert jóllehet ma már alig akad valaki, a ki abban a balhiedelemben volna, hogy a régi görögök, a kik egy Parthenont építettek, a kiknek Phidiásuk volt, a festészetben semmit, vagy legalább semmi számottevőt nem alkottak: még is áll az a sajnos körülmény, hogy a régiek festő művészetét illetőleg csaknem kizárólag a campaniai városok (Pompeji, Herculanium, Stabiae) falfestményeiből és mozaikjaiból, s a laijumi arczképekből kell visszakövetkeztetnünk egy Polygnotus és Apelles művészetére. Ha a hanyatlás korának ama mesteremberei — mert hisz túlnyomólag csak azok voltak — a vidéken ilyen műveket tudtak alkotni, minőt alkothattak a virágzás korának elsorangú művészei!

Mindezeknél fogva az irányadó szakemberek egyetértenek abban, hogy az ó kor egyetlen lehelye sem olyan fontos a régi rómaiak magán életének ismeretére nézve, mint Pompeji

És még egyet! Noha Pompeji kiásásával több mint száz éve foglalkoznak, még is csak körülbelől fele van feltárva, s ha mindjárt a munkát oly rendszeresen és oly buzgósággal fogják is folytatni, mint 1861 óta, még körül-belől 50—60 év szükséges¹ teljes felfedéséhez. Ez idő alatt tehát folyvást az ujság ingerével fog birni, mert alig múlik el év, a melyen valami, ha nem is merőben új, de kiváló érdekességű tárgyat ne találnának.

Ilyen kiváló érdekességű Pompeji egyik gazdag patricius családjának, a Vettiusoknak, háza, a melynek kiásását a múlt évben fejezték be s a melyet mai előadásomban bemutatni szándékozom, a mennyiben ilyesmit szóval és színtelen photographiákkal bemutatni lehet.

¹ Fiorelli becslése szerint 1873-ban 74 év és mintegy 5 millió franc.

Előbb azonban röviden elmondok egyet-mást Pompejiről és kiásatásáról, részint a továbbiak könnyebb megérthetése czéljából, részint általános tájékoztatásul. Remélem, ez tisztelt hallgatóim közül azoknak sem lesz unalmas, a kik Pompejit színről-színre látták. Hisz kellemes emlékeket felujítani mindenkor jól esik.

Déli Itáliának az a tartománya, a melyet az ó-kortól fogva maig Campanianak neveznek, egyike a világ legszebb, legtermékenyebb s ennél fogva legszerencésebb vidékének, úgy hogy az ó-korban »Szerencés Campania« (Campania Felix) volt a neve. Ennek legtermékenyebb része épen a nápolyi öböl környéke, a mely kiváló termékenységet jó részben a vulkánikus talajnak köszönheti, míg más részt épen ez a Vulkán hozott oly sok szerencsétlenséget és gyászt a vidék lakóira.

A változó magasságú és alakú Vezuv délkeletre fekvő legzélső csúcsa annak a vulkánikus területnek, a mely Ischia-val, Prociával, Solfatarával és Monte-Nuovóval kezdődik. A történeti adatokból előttünk ismeretes ó-korban a Vezuv nem volt működésben, úgy hogy az Augustus császár idejében élt geographus Strabó csak (V. 4.) következtetett egykori vulkánikus működésére. Nero császár alatt, 63. Kr. u. február 5. adott életjelt magáról rettenetes földrengéssel, a mely ezután több évben ismétlődött, míg végre Titus uralkodása alatt 79. augusztus 24-én elkövetkezett az a híres kitörése, a mely Herculánium, Pompeji és Stabiae városokat egész környékkel és több kis helységgel együtt eltemette. Az óta, habár rövidebb-hosszabb szünetekkel, folytonos működésben van.

Mikor és kik alapították Pompejit? mondhatnók a Vezuv tövében — mert egy mértfölnyire sincsen tőle — nem tudjuk. Valószínűleg az oskusok,¹ e vidék legrégebb ismert lakói sok századdal Kr. e. A város legrégebb épületeinek egyike, a háromszögű piaczon állott dór templom a VI. század stílusában, annak a görög befolyásnak eredménye, a mely a Kr. e. V. században egész Dél-Italiát elgörögösítette. Majd a samnitek kezébe jut, részt vesz a rómaiakkal (342—290) folytatott háborúban, ennek következtében Róma főhatósága alá kerül, de megtartja municipalis függetlenségét. A

¹ Állítólag *pompe* = öt oskus szótól származik neve is.

következő békés korra esik a város első virágzási korszaka. Az úgynevezett szövetségesek elleni háborúban (90—88) megint részt vesz, 89-ben Sulla ostromolja, végre 80-ban Kr. e. római gyarmatvárossá lesz Colonia Cornelia Veneria Pompeianorum neve alatt, kénytelen lévén a veteránusok gyarmatos-csapatát befogadni s a városi terület egy harmadát nekik átadni. Az így kiszorult polgárok a város falain kívül alapítottak egy új városrészt Pagus Augustus Felix név alatt. Ez valószínűbb mint hogy a római gyarmatosok alapították ez új városrészt. Pompeji külömben csakhamar beletalálta magát az új helyzetbe, elannyira, hogy Augustus kora a város második virágzásának korszaka.

Pompeji gazdag kereskedő város volt. Lakóiban nemcsak a kényelem, hanem a művészet iránt is volt érzék. Nem hiányzott az áldozatkészség sem, a mint azt a középületek felírásai tanúsítják. Így például a két Holconius testvér saját költségén építette az egyik színházat. Hajdan, a Vezuv romboló kitörése előtt, mintegy 400 meternyre volt csak a tengertől, a Sarno (Sarnus) vize pedig — a mely tengeri kikötőül szolgált — közvetlenül a város mellett folyt el. A Vezuv ismételt kitörései a helyzetet megváltoztatták. Külömben maga a város lávahalmon van építve, Nápolytól 24 kilométernyire. Kellemes fekvésénél fogva az előkelő rómaiak kedvelt nyaralóhelye volt, a kik szebbnél-szebb villákat építettek a város közvetlen közelében. Lakóinak számát, főkép az amphitheatrumból ítélve, 20—30 ezerre teszik, de ez a számítás nem egészen megbízható. Tudjuk ugyanis, hogy előadások csak ünnepélyes alkalmakkor tartottak, a melyekre azután a vidék és szomszéd városok lakói seregesen tódultak. Amphitheatrum tudtunkkal Pompeji közelében nem volt, ellenben színházat Herculánumban is ástak ki. Ha tehát a pompeji amphitheatrum 20 ezer ember befogadására elegendő volt, ebből nem szabad arra következtetnünk, hogy Pompeji lakóinak száma a 30 ezeret megközelítette, hanem legfeljebb csak arra, hogy a város és vidék lakói együtt töltötték meg.

Ezt a gazdag várost 63-ban a földrengés erősen megviselte, a mint azt még ma is minden kétséget kizáró módon látni lehet. Mert noha csakhamar hozzá láttak a köz- és magánépületek helyreállításához, mégis számtalan helyen meglátszanak az előbbi rongálás nyomai, megvannak a földrengés világos adatai.

Még nem heverte volt ki a város ezt a rémitő rombolást, a mikor 79. aug. 24-én az évezredekén át nyugvó Vezuv rettenetes kitörése (érdekes leírását Plinius adja két levélben VI. 16. 20.) végkép elpusztította, eltemette, beborítván először bőven borsónagyságú apró horzsakő darabokkal (lapilli, a nép nyelvén: rapilli) majd hamuréteggel, a mely az esőtől vagy a tűzhányó hegyből kilövelt víztől összetapadt. A kitörést földrengés kísérte, közreműködven a rombolásban.

Későbbi újabb kitörések a réteget csak kevéssel növelték; az átlag 7 meternyi lepel lényegében a 79. évi kitöréstől származik. A humus réteg, a melyben a növényzet tenyészik, vékony. Az élőlények a horzsakőesőben elmenekülhettek, de a hamu megfojtotta. Az összes holttesteket a hamurétegben találták.

A lakosok legnagyobb része megmenekült, a városban magában kevés halt meg; egy része a városon kívül, az országúton menekülésközben pusztult el, a minthogy délre a várostól, a Sarno partján több csontvázat találtak ékszerekkel. A városban 1861—78. összesen 116 csontvázat találtak. Újabb időben az elpusztultak számát 2000-re becsülik, de aligha nem sokkal többre kell tennünk.

Tűz, egyes szórványos esetektől eltekintve, nem hamvasztotta el a várost. A helyi égéseket ugyanis egész határozottan meglehet különböztetni a faneműek általános elszenesedésétől, a mely a nedvesség behatása alatt chemia processuson alapszik. Az ocker megvörösödése, mintha megégett volna, sem tűz következménye, noha okát mindeddig nem tudták adni.

Az eltemetés után a magasabb épületek részei kilátszottak a hamurétegből s így egy részt lehetővé tették a visszatérő lakosoknak megmenteni a mit még lehetett, más részt idővel különböző kutatóknak és fosztogatóknak az ásást, végre építő anyagoknak, főleg márványnak szerzését. Ezek a körülmények magyarázzák meg, miért találtak Pompejiben oly kevés kincset és ékszert, s miért vannak a templomok és középületek márványuktól megfosztva, feldúlva.

A középkorban Pompeji annyira feledésbe ment, hogy helyét sem tudták, sőt még 1594—1600 közt, a mikor Domenico *Fontana* mérnök a Sarno vizét Torre dell' Annunziataba vezető csatornát építette és részben Pompeji alatt vezette keresztül, figyelembe se vették az ásás közben felmerült épületeket, feliratokat. A hely nevét

1697-ben Bianchini állapította meg. Rendes ásásokat 1748 óta eszközöltek, majd buzgóbban, majd rendszeren lanyhán; 1825-ig kiásták a középületek közül a forumokat, a színházat, amphitheatrumot és néhány templomot, megállapították a város terjedelmét a várfalak kiszabadításával (legalább egyik oldalról) és kiásták az u. n. sírok útját.¹

Ez idő alatt azonban csak régiségeket, kincseket, értékes tárgyakat kerestek, terv nélkül ástak s a mit felfedtek, azt többnyire megint betemették, szóval a várost feldúlták.

Új korszak kezdődik az ásásokban *Fiorelli* Józseffel 1861-ben. Ő ugyanis, igen helyesen, célul az egész római provinciális város felfedését tűzte ki, hogy visszahelyezhessük magunkat a múltba, a régi városi életbe. Hangsúlyozta, hogy nemcsak a középületeket és gazdagok palotáit kell felfedni, hanem a szegények egyszerű házait is. E célból újra végig ment a régi ásások területén, újra kiásta a betemetett részeket, megtámogatta a romladozó falakat, gondoskodott a frescok és mozaikok védelméről. Tizenkét évet töltött el a régi ásások helyeinek kitisztításával. Azt mondják, a kik ismételve megnézték volt, hogy rá sem lehetett ismerni a régi Pompejire.

Fiorelli gondos ásása mutatta ki a város építésében a három korszakot, a szabályosságot, a főutcákat, a *cardo*-t, a *decumanus* major-t és minor-t (ez utóbbinak irányát azonban aligha helyesen sejtette), megállapította a város tervrajzát, a melyet az újabb ásások lényegében igazoltak. Ma már az egész városnak (662,684 □ m.) mintegy fele van kiásva.

Fiorellinek saját nézete mellett sokat kellett küzdenie az ellenkező áramlattal, a mely Herculánium érdekében indult meg s a melynek egyik legékezebb szülő ügyvéde Beulé volt. Beulé és társai azt vitatták, hogy Pompeji további ásítása nem érdemes, mert a legérdekesebb rész ki van ásva, a többiben már egyebet mint szegény emberek egyszerű házait találni nem lehet. Ellenben Herculánium ásítása, mert azt nem túrták fel, nem rabolták ki, minden tekintetben érdekesebb és jutalmazóbb lenne, noha hasonlíthatlanul költségesebb is, nemcsak azért, mert mélyen fekszik a lávában és láva

¹ Ezt az állapotot ismerteti hazánkfia, Agyagfalvi *Goro* Lajos mérnökkari százados: *Wanderungen durch Pompei* (Bécs, 1825.) című művében 20 táblával, a mely munka a maga idejében becsülettel megállotta helyét.

alatt, hanem mert Portici és Resina városok felette levén építve, költséges kisajátítások szükségesek.

Az eredmény azonban Fiorellinek teljes mértékben igazságot szolgáltatott. 1874-től ugyanis mai napig az előkelő és érdekes házak egész sorozatát ásták ki, a legjutalmazóbb leletekre bukkantak, szebbnél-szebb falfestményeket találtak.

Mint hogy jelenleg uralkodó elv mindent, a mit csak lehet, a maga helyén hagyni, a pusztulástól megóvni, sőt a mennyiben lehet, helyreállítani, a város látogatása hasonlíthatlanul kellemesebb, gyönyörködtetőbb és tanulságosabb, mint eddig. Meglátszik ez a látogatók számának évről-évre való emelkedésén. Noha vasárnapokon és ünnepeken a bemenet ingyen, mégis az utóbbi évek átlagos jövedelme a belépti díjakból (személyenként 2 lira) 40 ezer lira.

A Fiorelli egyik tanítványától, Cozzi mérnöktől legújabban¹ kiásott ház, a Vettiusok háza, festményeinek szépsége és eleven-sége, peristyljének gyönyörű és gazdag márványdíszei miatt a leggazdagabbak és legérdekesebbek egyike, sőt szakértők állítása szerint a legjelentékenyebb magán ház, a melyet eddigelé felfedtek.²

A Vettiusok a legelőkelőbb családok egyike volt. A falakon található ajánlások szerint jelöltek voltak a közigazgatás legelső állásaira; gazdagságukról s mondjuk jó izlésükről, a házuk kényelme és fényje tesz bizonyosságot. A falfestmények csaknem mind az utolsó stíl szerint készültek, — túlnyomóan a földrengés utáni években, a melynek nyomait még teljesen elenyésztetniök nem sikerült volt. Márvány ékítményeinek gazdagsága pedig annál feltünőbb, minél ritkább a márvány magán házakban.

Az ó-kori életről szerzett ismereteinket ugyan e ház nem gyarapítja, de jól megmaradt festményeinek nagy száma, nehánynak ritka themája és ügyes technikáról, jó izlésről tanúskodó kivitele szép-

¹ 1894 szeptember végétől 1896 februárig. Megjegyzendő, hogy ásások csak ősszel és részben télen folynak.

² *Niccolini*: »elle est la plus importante, et, jusqu' a présent, la mieux conservée de Pompeii«. *Neville-Rolfe*: »the finest house in the city«. *Mau*: »questa casa, la più importante senza dubbio di quante da molti anni sono state scoperte«. *Brouwer*: »non più di sedici mesi addietro, fu fatta una scoperta che supero qualunque aspettativa. nella via nona venne fuori la casa più importante e meglio conservata finora, la grande e bellissima casa dei Vettii.

művészeti érdekűek s párjukat ritkítják. Azon felül sok szobrocskát is találtak, bár a néhány üres talapzat (némelyek szerint) arra enged következtetni, hogy a legbecesebbeket vagy tulajdonosuk vagy későbbi kutatók elvitték.

Mau az ő részletes leírásában 192 kisebb-nagyobb festményt, 13 szobrászati tárgyat, 6 amphorát, 20 fali felírást ismertet.

És most, mielőtt körülnéznénk a házban, el kell mondanom egyetmást a pompeji díszítésekről, falfestményekről általában.

Mau Ágost alapos tanulmánya szerint Pompeji házainak ékítményei, a falak decoratioja, négyféle stílust mutatnak s mintegy kétszáz évnyi időközben állanak egymáshoz.

E négy egymásra következő stíl elseje a rómaiak uralma előtti időre esik, *kéregzési stílusnak* (Incrustations stíl) nevezi, a mely abban áll, hogy különböző tarka márványtáblákat, gipsz- és márványból készített vakolattal, úgynevezett stucco-val plastikusan utánozták. Legszebben látható ez a Sallustius házában, előfordul még a Faunus-házban, a basilicában és egyes nyomai más régibb házakban. Képeket nem alkalmaztak, de igen szép mozaikokat.

A második a római köztársaság idejére esik, *architekturai stílusnak* (Architekturstil) nevezi; ez a márvány burkolatot pusztá festéssel utánozza, a falat nem ékesíti, hanem architektonikus ábrázolásra használja fel, még pedig nem képzeleti alakokkal, hanem a valóságot utánozókkal. Fokozatos fejlődést mutat, a melynek utolsó szakában már apróbb festmények is fordulnak elő. Pompejiben ilyen keveset találtak, legkiválóbb a labirintus-ház. Rómában a Palatinuson és Diocletianus thermai múzeumában fordul elő.

A harmadik, vagy mint *Mau* nevezi, *díszítő-stíl* (Decorationsstil) a császárság első idejére, mintegy 50-ig Kr. u. esik, aegyptomi befolyás alatt áll s kiválóan ékítő; feltűnők szép, tiszta alakjai, gyöngéd, finoman eltérő színei. Ilyeneket találunk Caecilius Jucundus és Spurius Mesor házában.

Végre a negyedik, vagy *Mau* szerint *ékítő* (Ornamentalerstil) stílus 50–79 re Kr. u. esik, fantasztikus karcsú ornamentikával, a falterületek közepén nagyobb képekkel. Ez a tulajdonképeni pompeji falfestmény. A színek kevésbé gyöngédek, sőt ríktók, túlnyomók a piros és sárga; az ornamentek nem tiszta alakúak, de hatásosak. sokféleségük bámulatot kelt. Minthogy a házak a földrengés után

túlnyomólag megújítottak, a falfestmények 63–79 közt készültek, tehát ez utolsó stílusból valók.

Általában mind a négy korszakban jellemző az egyes falterületeknek úgy vízszintes, mint függélyes irányban három-három részre való felosztása. A vízszintes tagolásnál az alsó, legtörpebb rész rendszeren sötétebb a többinél. A nagy képek a — harmadik és negyedik korszakban — a középső, rendszeren legnagyobb, mezőben foglalnak helyet. A függélyes tagolás kezdetben oszlopokkal, utóbb phantasztikus architekturai vagy tisztán ornamentikai alakokkal eszközöltetett.

A pompeji falfestmények (a melyek mind al fresco és szabad kézzel készültek) megítélésénél nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy egy provinciális város — ha mindjárt gazdag is — magánházainak festményei. A legutolsó római divat szerint készültek s habár egyesek (mint a Vettiusok házában is néhány szobában) háttározottan ügyesebb — valószínűleg Rómából hívott — mesterek művei, mégis csak alárendelt, díszítési falfestményeknek tekintendők. A földrengés után bizonyára aránylag csekély számú mester segédeivel együtt készítette, még pedig elég gyorsan. Elhozták magukkal mintakönyveiket egész szobák taldiszei- ép úgy mint egyes képek számára. A tulajdonos választása után, saját izlésük és a helyi viszonyok szerint a mintákon változtattak is, elvettek belőle vagy toldottak hozzá. Ez magyarázza meg ugyanazon tárgyú és conceptiojú képek különböző változatait. Az eredeti compositio, a mely többnyire kiváló tehetségre vall,¹ nem saját tulajdonuk, hanem a mint igen szerencsésen kimutatták, az Alexandriai korból (egyes esetekben talán még régibb időből) való görög festők műveinek utánzataiból készültek. Innen a meglepő egyezés az alexandriai és római elegia költők költeményeinek egyes helyeivel. De ha a conceptio nem is az övék, meg van érdemük a biztos kézzel, kétségbevonhatlan ügyességgel, finom színérzéssel és játszi könnyűséggel való kivitelben. Látszik, hogy még mint mesterséget is, művészi szellem lengte át. Megfontolandó még továbbá az is, hogy e képek nincsenek nagy megvilágításra szánva, a hol minden legkisebb hiba, tökéletlenség azonnal szembe ötlük. Azok az aránylag kicsi szobák, a melyek a világosságot csaknem kizárólag az ajtón át kapták, rendszeren ho-

¹ Ilyen kiváló kép például Iphigenia szándékolt feláldoztatása.

mályosak voltak. Ezért volt szükség élénk, mondhatnók ríktó és erősen elütő színekre. Ilyen viszonyok közt e képek hatása egészen más, mint akár a nápolyi múzeumban, akár ott helyben a tető nélküli falak közt a déli nap teljes fényében.

Végre megfontolandó az is, hogy az al fresco festés nem tűri a finomságokat, a részletek tökéletességét. A fresco mindig összehenyomásra számít.

A falfestmények négy csoportba foglalhatók. a) Legszembetűnőbbek az *eseményeket ábrázoló önálló képek*, rendszeren a fal középső mezejében. Ezek Helbig kimutatása szerint $\frac{3}{4}$ részben *mythologiai* tárgyúak (1968 közül 1400-nál több), még pedig különös előszeretettel szerelmi viszonyok ábrázolásai, minők Jupiter kalandjai Ledával, Danaeával, Európával stb. Mars és Venus légyottjai, Venus Adonisszal, Apolló Daphnisszal, a Diánát meglepő Actaeon, Ariadnet elhagyó Theseus, Ariadnet megtaláló Bacchus, a Nymphákat meglepő satyrok stb. A rémes és gyászos eseményeket ábrázolók is, minők Dirce, Medea, Iphigenia, Pentheus stb. mythusai, annyi bájjal és érzéki színezéssel vannak vegyítve, hogy a vidám környezetbe beleillenek s a tragikus hatást uralomra jutni nem engedik. A pillanatnyi szenvedély, a szerelem hatalma boldogságban és sikerelenségben egyaránt. az emberi test szépségei, istenek és emberek boldog percei, ezek a folyton ismétlődő themák. Kétséget alig szenved, hogy e képek túlnyomó részben az érzékek csiklandozása céljából vannak választva.

Ezeztől megkülönböztetendők azok az egyes vagy páros alakok, a melyek világosan tartva, rendszeren sötét alapon, az egyes mezőkben mintegy a levegőben szabadon lépdelnek vagy könnyedén lejtnek: minők Eros a mint a Psychetől tartott lyrát pengeti, Amorok, Psychek, Satyrok, Nymphák, Maenadok, Centaurok, tánczosnők, bájos nőalakok candelaberekkel, kancsókkal, virágokkal stb. A leggyönyörűebbek közé tartoznak az u. n. Cicero-villában már 1749 ben talált 12 tánczosnő.

b) *Genreképek* a mindennapi életből, néha minden kendőzés nélkül, rendszeren azonban idealizálva. E képek legkedveltebb alakjai Amorok és Psychék. »Tánczolnak, énekelnek, játszanak, lakmároznak; fölemelt ostorral hajtanak hattyúktól vont járművet, nagy nehezen vezetnek egy oroszlán-fogatot, szüretelnek, összezúzzák a gabo-

nát egy malomban csinos kis szamarak segítségével, a melyeket virágfüzérekkel hajtanak. Vesznek, eladnak, halásznak* stb. (Boissier).

c) *Tájképek* genreszerű elevenítéssel. Apró tájképek, házak, sziklák, épületek a tenger partján s megelevenítve állatokkal vadászattal, törpékkel stb.

d) A szoros értelemben vett *architektonikus képek* karesú, phantastikus alakokkal, füzérekkel, szalagokkal, a melyek a tér szűk voltát eltüntetik, kellemes csalódást okozó és gyakran meglepő távlattal, erkélyekkel, ajtókkal és ablakokkal, a melyekhez élenkítésül járulnak álarczok, legyverek, eszközök, gyümölcsök, virágok stb. nem ritkán egyes kecses női alakok.

És most kezdjük meg vándorlásunkat!

A ház a hatodik régióban fekszik, a hol jelenleg is az ásások folynak, keletre a Casa di Laberintotól és északkeletre a régiségéről híres Casa del Faunótól.

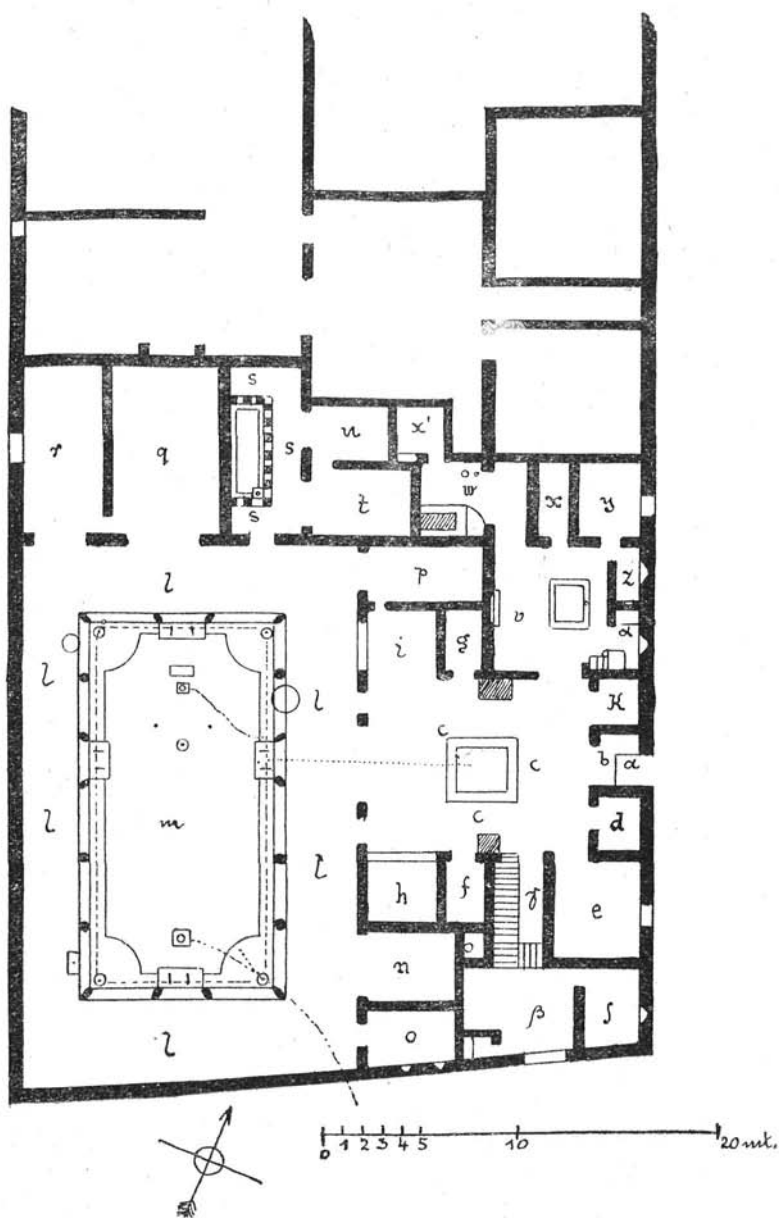
A ház alapja a római uralom előtti időből való; e körülménynek kétségtelen bizonyítékai közé tartozik a két ajtóval (szemközt a lő-, jobb oldalról a mellékajtóval) bíró *vestibulum* (a), minők Pompejiben több helyen, de mindig a római uralom előtti időből való házaknál, találtak. A könyök alakú *fauces*-ből (b) jutunk az atriumba.

Az *atriumba* (c) belépve, jobbról és balról (γ és e, v és g, közt) találjuk a vassal és bronzsal kivert pénzesládák roncsait. Pénzt v. drágaságot nem találtak. Jele, hogy vagy a menekülés alkalmával magukkal vitték, vagy visszatérvén kiásták.

Az atrium nagy számú festményei csinosak. Figyelemre méltók a talapzat (Sockel) felett elvonuló fekete sávolyban az Amorok, a mint Fortunának áldoznak; nem különben magán a talapzaton az egyszínű gyermekalakok. Az atrium közepén levő impluvium márvánnyal volt kirakva.

A bejáratától balra fekvő első szobában (d) csekély értékű festmények: Theseus elhagyja Ariadnet, Leander átúszik Herohoz. Utóbbi a testészeti naivságnak igen furcsa példánya.

Sokkal jobbak az atrium mellett balról fekvő első szoba (oecus vagy triclinium,) e) testményei, különösen a már tárgyának ujdonságánál fogva feltűnő Cyparissus, a kit az istenek cyprussá változtattak, hogy véletlenül halálra sebzett kedves szarvasa feletti fájdalom

A Vettiusok háza Pompejiben.

mától megszabadítsák. A haldokló szarvas kifejezése, a melylyel gazdájára néz, valóban megható. Szemközt vele látjuk Amort és Pant birkozni Bacchus, Ariadne és kíséretök jelenlétében. Felettük Leda a hattyúval, szemközt Jupiter trónján ülve.

A két *ala* (h, i) kétségkívül egyidőből való az atriummal. Nevezetes, hogy az atriumból nem u. n. *tablinum* vezet át a peristylumba, hanem egyszerű *porticus*.

A *peristylum*-ba lépve, kellemesen megvagyunk lepetve. A fedelek helyre vannak állítva egész pontosan a régiek fedélszerkezetek szerint, a virágágyak teljes szinpompában ragyognak. Szemeink a ház lakóit keresik, úgy véljük csak egy pillanatra vonúltak vissza.

Egyedül a szökőkutak locsogását nélkülözzük, mert a vízvezeteki csapokat mindenfelé látjuk. A szobrocskákból ugyanis víz ömlött volt a márványmedenczékbe.

Megjegyzendő, hogy Pompejiben a vízvezeték bámulatos tökéletességre volt vive s az egész várost behálózta. A ház vízvezetékét rajzunk feltünteti.

Ott látjuk Bacchust, egy Satyrt tömlővel vállán, a szegletben egy ülő fiút nyúlal ölében. A hátmögben két fiú áll, egyiknek kezei hátra vannak kötve. Jobbról két gyermeket találunk bronzból, egyik kezökben szőlőfürtöt, a másikban hónuk alatt ruczát tartanak, a melynek csőréből egykor víz folydogált. A sarokban Satyr amphorával.

A kertben magában egy szép négyszögű és egy kerek márvány medence, edényalakú szökőkúttal, továbbá két kettős szobor (herma) oszlopon: egyik Bacchus és Ariadne, másik Silenus és Bacchansnő. A peristylum 18 korinthusi stílu oszlopa között három márvány asztal van elhelyezve oly módon, hogy azoknál a nap minden részében védetten nap- és szél ellen lehetett helyet foglalni. Mily kellemesen tölthette el azoknál idejét a ház asszonya bájos leányai-val, esetleg vendégeivel együtt kávé és thea mellett! Ha ugyan ismerték volna. E három márvány asztal közül az egyik az oroszlanfejekkel és lábakkal, kiváló szépségű mű, valóságos remek!

Több szobrocskán az egykori festésnek kétségtelen nyomai látszanak.

A peristylum fallfestményei jelentéktelenek, a hátsótérben lebegő alakok: satyr, bacchansnő, a bejárattól jobbra Urania múzsa.

A peristylum elején van két gazdagon kifestett ebédlő (triclinium). A baloldalian (n) látjuk a kis Herculest a mint Amphitryon és Alcmena jelenlétében a Junótól küldött két kígyót megojtja; szemközt Pentheust, a mint a Bacchansnők, köztük anyja és neje, — a kiket Bacchus hozott örületbe — őt széttépik büntetésü¹, mert Bacchus tiszteletét tiltotta; két Furia buzdítja őket: jobbról Dirce, a mint Amphion és Zethus a bikához kötözik. Ez utóbbi kép kétségbe vonhatlan rokonságot mutat a nápolyi múzeumban levő farnesi bika szoboresoporttal.

Brouwer Simon e három képről úgy nyilatkozik »Ha tre pit-
ture, le piu importanti tra quante se ne conoscono« stb.

Neville-Rolfe szerint is »Three important pictures.«

És valóban, ha fényképeinken kénytelenek vagyunk is a színek pompáját sajnálattal nélkülözni, azért a compositio szépségében, az öltönyök redőzetében, az arcok kifejezésében, szóval az egész kivitelben a finom izlésű és ügyes ecsetű festőt felismerhetjük.

Tovább haladva az első szobában (Oecus = salon, p) jobbról megint három szép képet (»tre pregevoli dipinti«) találunk. A bal oldali falon Dädalust a mint Pasiphaënak mutatja a fából készített tehenet. Pasiphaë alakja meglepően szép. Szemközt Ixion bűnhődését látjuk, a mint a kerékhez kötözik. Iris pedig jelentést tesz róla Junonak. A fátyolos alakot léleknek, az alvilág jelképének, tartják. A jobb oldali falon van Bacchus, a mint Ariadnet megtalálja. Ezen az érdekesség a részletekben rejlik.

Most a kétségtelenül legszebb és legérdekesebb szobába érünk a peristylum jobb oldalán levő nagy salonba (q).

Legelőször feltűnő és érdekes, hogy a középső nagy képek hiányzanak. Kivágták, vagy azért, hogy elvigyék máshová, talán mint nagyon értékeset megmentésék, vagy, a mi valószínűbb, hogy mással helyettesítsék, a mit azonban a város elpusztulása megakadályozott.

A legszebbek kétségkívül azok a genreképek, a melyeken, a talapat feletti fekete sávolyban Amorok tüntetik fel a következő jeleneteket, még pedig jobbról kezdve következő sorrendben:

Amorok a) egymáson átugranak, b) célba dobálnak kővel, c) mint fűzérkötők és árulók, d) mint olajkészítők és árulók, e) mint kocsiversenyzők, f) mint aranyművesek, g) mint ványolók (kallók),

h) mint Vesta ünnepét ülők, i) mint szüretelők, j) mint bacchansok (Bacchus diadalmenete), k) mint bormérők.

Az Amorképek úgy számra, mint conceptióra és kivitelre nézve felülmúlják mind azokat a hasonló képeket, a melyeket eddigelé P.-ben találtak. Minél tovább, minél figyelmesebben vizsgáljuk ez apró alakokat, annál kedvesebbeknek, élethűebbeknek fogjuk találni, még a photographiakon is; pedig számba kell venni, hogy ezeken minden legkisebb karczolás vagy sérülés, a melyet a hely színén észre sem vehetünk, majdnem zavaróan meglátszik.

A valamivel alantabb elhelyezett hasonló sávolyon virágokat szedő Psychék vannak, a melyeknél főleg figyelembe veendőek ugyanannak az egyszerű tárgynak finom változatai.

Mint középső falképek a hosszú falon következők fordulnak elő: j. Agamemnon behatol Artemis szentélyébe, hogy a szent szarvastehenet leszúrja; Apolló (rémek alak) a Pytho sárkány megölése után. Mindkettő szép kivitelű. A baloldali fal hasonló szépségű festménye, Orestes és Pylades Taurisban Thoas (remek alak) és Iphigenia előtt, össze van rombolva. A talapzaton Amazonok láthatók színészi jelmezben és Bacchausnők. A vörös mezőben lebegő alakok párosával: Perseus és Andromeda, Bacchus és Ariadne, Apolló és Daphne, Poseidon és Amymone. A bejárat feletti falon Silenus és Hermaphroditus, a melynek megfelel a már említett díszes szobában (p) Satyrus (vagy Pan) és Hermaphroditus. Két kép, a melyek ma a legnagyobb cynismussal sem foglalhatnának helyet salonban vagy oly szobában, a melyben nők is megfordulnak.

Figyelembe veendőek ebben a teremben a gyönyörű ékítmények is a keskeny fekete mezőkben, nemkülönben a finom ékítménycikok a vörös mezőkben. A fal felső részének szép alakjai alulról nem látszanak jól.

E mellett a terem mellett van egy kis lakrész (s, t, u) a mely áll egy kis peristylumból, ebédlőből és hálószobából. Azt tartják, hogy a ház ura nőtlen fiának lakosztálya volt. Az ebédlőben látjuk Achillest Lycomedes leányai közt, a mint magát elárulja, Herculest, a mint az Athena öltönyét mosó Auget meglepi.

Visszatérve az atriumba, balkézt találunk egy kis atriumot (v) a házi istenek szent helyével, helyesebben festményével; továbbá eljutunk a konyhába (w), a hol az edények most is a tűzhelyen álla-

nak, a mint találták, mellette egy kamarába különböző házi eszközök számára, végre egy kis szobába (x^1), a melynek festményei semmi kétséget sem hagynak az iránt, hogy szerelmes találkákra volt szánva (venereum).

Az atrium másik oldalán vezet fel a lépcső a jelentéktelen emeleti szobákba, a melyekben a cselédség lakott; mellette egy szűk átjáró v. folyosó (γ) a kétségtelenül boltul szolgáló helyiségekbe (β , δ) vezet, a melynek a ház déli oldalán az utcázáról külön bejárása volt. Minthogy e bolthelyiségek a házzal összeköttetésben vannak, valószínű, hogy az üzlet a ház tulajdonosáé volt.¹

¹ A felhasznált irodalom: *Goro* Wanderungen durch P. Wien 1825. — *Presuhn* Pompeji. Die neuesten Ausgrabungen von 1874—1881. 2. Aufl. Leipzig 1882. — *Boissier* G. Archaeologiai séták. Budapest 1883. — *Overbeck* J. Pompeji 4-te im Vereine mit A. Mau durchgearb. Auflage. Leipzig 1884. — *Rohden* Pomp. a Baumeister-féle Denkmäler d. class. Altert. III. 1359—1375. — *Kekulé* R. Zur Geschichte der antiken Kunst, a nagy Bäderer Italien III. k. XXVII—XLIV. lap. Leipzig 1889. — *Mau* Aug. Führer durch P. 2. Aufl. Leipzig u. Neapel 1896. — *Brouwer* Simone La Casa dei Vettii. Roma 1896. — *Neville-Rolte* Eustace The House of the Vettii. Naples 1897. — *Niccolini* Feuilles de Pompei. Sur cinq peintures murales et une statue découvertes dans la maison des Vettii. Hely és év nélkül. (Roma 1896.) — *Mau* Scavi di Pompei 1894—95. Bullettino dell' imperiale istituto archeologico Germanico. Sezione Romana. Vol. XI. 1—97. lap. Roma 1896.